

θέσεις

για

το

μικροαστισμό

&

την

αντικουλτούρα

στην

Ελλάδα

[Στο προηγούμενο τεύχος, αναφερθήκαμε, μέσω μιας σύντομης ανασκόπησης της μεταπολεμικής ελληνικής ιστορίας, στα κοινωνικο-ιστορικά θεμέλια του μικροαστικού πνεύματος στην Ελλάδα. Ας το παρακολουθήσουμε τώρα στη πιο πανηγυρική του εκδήλωση.]

16

Η σχεδόν πλήρης επικράτηση του μικροαστισμού στη δεκαετία του 80 έγινε δυνατή μετά την ενσωμάτωση στο κυρίαρχο ελληνικό τρόπο ζωής των δύο πιο επικίνδυνων κοινωνικών κινημάτων της δεκαετίας του 70: του εργατικού και του νεολαιίστικου. Το κίνημα της βιομηχανικής εργατικής τάξης αναπτύχθηκε αυθόρμητα κι ανεξέλεγκτα κατά τη περίοδο της πρώτης μεταβατικής φάσης της μεταπολίτευσης, σε συνθήκες αποδιοργάνωσης του Κράτους και των παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων. Θεμελιακά του γνωρίσματα ήταν πρώτον, η οργάνωση στο τόπο δουλειάς, στο εργοστάσιο, όλων των εργατών, τεχνιτών και υπαλλήλων ανεξάρτητα από την επαγγελματική τους ειδίκευση, η άρνηση δηλ. του παραδοσιακού ομοιοεπαγγελματικού και κλαδικού συνδικαλισμού, και δεύτερον, η ανάθεση όλων των εξουσιών αρχικά στη γενική συνέλευση και την απεργιακή επιτροπή και κατόπιν στο νεοσύστατο εργοστασιακό σωματείο. Εκμεταλευόμενο την έλλειψη "επιστημονικής οργάνωσης της εργασίας" (1) στην ελληνική βιομηχανία και επομένως τη γενικευμένη εξάρτηση της παραγωγής από τη πρωτοβουλιακή παρέμβαση του/της εργάτη/εργάτριας, το εργοστασιακό κίνημα πετυχαίνει όχι μόνο σημαντικές μισθολογικές αυξήσεις κατά τη περίοδο των άγριων απεργιών και καταλήψεων (1974-77) αλλά δημιουργεί επίσης ένα βαθύ ρήγμα στη κοινωνική και εργοστασιακή πειθαρχία που έχει μακροπρόθεσμα αρνητικό αντίκτυπο στη παραγωγικότητα και τα ποσοστά κέρδους των αφεντικών. Όμως η αδυναμία ανοίγματος της συνέλευσης στη τοπική κοινότητα, στους υπόλοιπους προλετάριους, συγγενείς, φίλους, κλπ., η παγίωση καθαρών συνδικαλιστικών μορφών δράσης, η ανοχή απέναντι στους ΠΑΣΟΚους και τους αριστερούς οικονομιστές ιδεολόγους, η άμεση αντίδραση των αφεντικών και του κράτους (νόμος 330/76, επιλεγμένες απολύσεις που μέχρι το 1981 φτάνουν τα 15000 άτομα) οδηγούν στη συρρίκνωση του εργοστασιακού κινήματος μετά το 1978, στην εγκατάλειψη του αρχικού αντικοινοβουλευτικού-αντικομματικού χαρακτήρα των απεργιών και στη στροφή των εργατών προς το ΠΑΣΟΚ για την επίλυση των προβλημάτων τους. Οι απολυμένοι εργάτες μεταπηδούν στις οικοδομές και τη ναυτιλία -τομείς που παραδοσιακά απορροφούν τις κοινωνικές συγκρούσεις στη βιομηχανία- ή μετατρέπονται σε αυτοαπασχολούμενους ταξιτζήδες, μικρομαγαζάτορες ή μικροβιοτέχνες. Ένα άλλο κομμάτι εκείνων των πρώτων απεργών στελεχώνει τα κόμματα και

(1) Βλ. το δεύτερο κεφάλαιο στο κείμενο της Γκαράνς στο παρόν τεύχος.

τις συνδικαλιστικές παρατάξεις. Στις αρχές της δεκαετίας του 80 ο συνδικαλισμός κορυφής έχει ενσωματώσει πλήρως τον εργοστασιακό. Οι εργασιακές σχέσεις έχουν αποκτήσει πάλι την ιεραρχημένη τους μορφή. Ο ΣΕΒ δηλώνει επίσημα την ικανοποίησή του. (2) Παράλληλα το κράτος και οι τράπεζες αναλαμβάνουν τη νομισματοποίηση-υποτίμηση των ζημιών των προβληματικών εταιρειών, που προκλήθηκαν από τους εργατικούς αγώνες, διαχέοντάς τες στο κοινωνικό σύνολο μέσω του πληθωρισμού. Πολλές από τις προβληματικές εθνικοποιούνται. Όντας ικανοποιημένο το κράτος με μικρότερο ή μηδαμινό κέρδος στις εθνικοποιημένες επιχειρήσεις διευκολύνει την αύξηση του μεριδίου των υγείων κεφαλαίων στο καταμερισμό της συνολικής υπεραξίας. Η κοινωνία σαν έθνος αρχίζει ν' αναλαμβάνει η ίδια τα προβλήματα του κεφαλαίου στο σύνολό του: επιτέλους, να η εποχή του πραγματικού πολίτη! Το ΠΑΣΟΚ και ο ΣΕΒ από κοινού ανακινούν ολόκληρο ζήτημα γύρω από τις "συναινετικές διαδικασίες", τη "βιομηχανική δημοκρατία", το "συμμετοχικό μάνατζμεντ", τις "κοινωνικοποιήσεις", την "αυτοδιαχείριση". Ζητούμενο είναι μια νέα εργασιακή πειθαρχία. Α! Αν δεν έπαιρναν τη σκυτάλη των απεργιακών κινητοποιήσεων αυτοί οι ανεύθυνοι δημόσιοι υπάλληλοι, πόσο πιο σύντομα η χώρα του γαλάζιου, της αλμύρας και του μικρεμπορίου θα εναρμονιζόταν με την ΕΟΚ!

17

Τα πιο εντυπωσιακά χαρακτηριστικά του νεολαιίστικου κινήματος -βίαιη άρνηση της παραδοσιακής μικροαστικής οικογένειας, απομυθοποίηση των πατροπαράδοτων αξιών, άρνηση της εργασίας, συνειδητή περιθωριοποίηση, επίθεση στα κόμματα και τους κρατικούς θεσμούς- προκάλεσαν πραγματικό σοκ στην ελληνική κοινωνία και τους θεματοφύλακες της στα τέλη της δεκαετίας του 70. Πόση αλήθεια η απόσταση από τ' αθώα γιαουρτώματα, τους "τέντυ μπούς" και τα εξευτελιστικά κουρέματα της δεκαετίας του 50! Πόση η διαφορά από τον "ανήλικο εγκληματία" κλεφτράκο των δυτικών συνοικιών της Αθήνας στη δεκαετία του 60! Οι "παραβάσεις νομοθεσίας περί αυτοκινήτων", η "χρήση ναρκωτικών", ο "αναρχισμός", η "αντίσταση κατά της αρχής" σε γήπεδα και συναυλίες, οι νέες μορφές "παράνομης οπλοφορίας" γίνονται λέξεις-καραμέλα στα χείλη των εγκληματολόγων και κοινωνιολόγων στις αρχές της δεκαετίας του 80. Οι καταλήψεις των πανεπιστημίων το 1979 -"ο αγώνας διεξάγεται ανάμεσα σ' αυτούς που θέλουν να ζήσουν και σ' αυτούς που απλώς επιβιώνουν" έλεγε ένα σύνθημα σε τοίχο της Νομικής εκείνη τη χρονιά- γίνονται το εναρκτήριο γεγονός για τη κατασκευή των νέων "λαϊκών δαιμόνων" μετά τους "κομμουνιστές": τα φρικιά. Για μερικούς από μας, τα φρικιά, τους πρωταγωνιστές, τους δημιουργούς των καταστάσεων εκείνων των ημερών, οι προσωπικές και συλλογικές αποτυχίες κι η κατάρρευση των ψευδαισθήσεων, που έφερε το πέρασμα του χρόνου, έκαναν τη μνήμη να μιλήσει, μετατρέποντας την εικόνα σε έννοια, αποκαλύπτοντας ότι κι ο δικός μας λόγος ήταν εξίσου φαντασιακός μ' αυτόν των εγκληματολόγων. Όμως η πράξη που τον συνόδευε είχε πραγματικές και κωμικοτραγικές συνέπειες για όλους μας.

Ο σχετικά εξισωτικός χαρακτήρας της ελληνικής κρατικής εκπαίδευσης -δηλ. η αναντιστοιχία της προς τον καπιταλιστικό καταμερισμό εργασίας που άρχιζε σιγά-σιγά να επιχειρείται στη μεταπολίτευση- παρείχε το "προνόμιο" σ' ένα αυξανόμενο αριθμό νέων να γεύονται το φοιτητικό ρόλο. Μέσα απ' αυτό το ρόλο η πλειοψηφία του "κινήματος" άρθρωσε την αμφισβήτησή της. Μικροαστικής και αγροτικής καταγωγής στη πλειοψηφία τους -ο εξισωτισμός έχει και τα όριά του- οι αμφισβητίες αρνήθηκαν τη κρατική απόπειρα ενσωμάτωσης του πανεπιστημίου στη καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία (και άρα υποβάθμισης ορισμένων τίτλων σπουδών) μέσω του νόμου 815. Οι "αυτόνομοι"

(2) "Υπάρχει ποιοτική διαφορά μεταξύ παλιάς μορφής επιχειρησιακού συνδικαλισμού και της σημερινής. Σήμερα έχουμε περισσότερη οργάνωση των εργαζομένων στην επιχείρηση και αποδοχή του συνδικαλιστή από την επιχείρηση σαν ισότιμου κοινωνικού εταίρου που η δραστηριότητά του συμβιβάζεται με την ιδιότητά του σαν υφιστάμενου και δεν θίγει το διευθυντικό δικαίωμα. Ο παλιός αυθορμητισμός που χαρακτηρίζει τη περίοδο 1974-77 τείνει να υποκατασταθεί από διαδικασίες που επιτρέπουν τη μονιμότερη και πιο υπεύθυνη παρουσία των συνδικαλιστών στη καθημερινή πορεία της επιχείρησης... Έτσι κατοχυρώνεται η μείωση των φυγόκεντρων τάσεων της βάσεως απέναντι στη κορυφή". (Α.Φ. Κόσκος, "Εργασιακές σχέσεις", Εισήγηση στο Πανελλ. Βιομηχανικό Συνέδριο, Αθήνα 1983).

φοιτητές (δύο λέξεις που αλληλοαναιρούνται ευρισκόμενες δίπλα-δίπλα) ένα μόνο πράγμα δεν συνειδητοποιήσαν μέσα στη πλουραλιστικού χαρακτήρα αμφισβήτησή τους κι αυτό ήταν το βασικότερο: το ανέφικτον ενός επαναστατικού φοιτητικού κινήματος. Πέρα από μια ριζοσπαστική μειοψηφία που προσπάθησε να συνδεθεί με την ευρύτερη εξωφοιτητική νεανική άρνηση, η πλειοψηφία των "αυτόνομων" και αριστεριστών θέλησε απλώς να παρατείνει τις τότε υπάρχουσες συνθήκες του πιο εύκολου και ξεκούραστου πανεπιστημίου. Μέσα στην αναζήτηση των "απολαύσεων", της "έντονα βιωμένης ζωής", του προφυλαγμένου και όσο το δυνατόν ανεπιτότερου παρόντος, ήταν ο μικροαστικός φόβος για τη κατάργηση των "ίσων ευκαιριών" που εγκαταστάθηκε θριαμβευτικός. Γιατί τι άλλο θα μπορούσε να σημαίνει η απόρριψη του εκσυγχρονισμού όταν δεν έφτανε τη κριτική στα άκρα της, δηλ. στην απόρριψη του φοιτητικού ρόλου αλλά αρκείτο στο φοιτητικό μپοεμισμό πασπαλισμένο με δόσεις "ριζοσπαστικότητας"; Δεν υπονοούμε εδώ ότι η αμφισβήτηση πήγε στράφι· ότι ήταν ένα σκέτο "θέαμα". Ίσα-ίσα. Τα συνθήματα του 79 έγιναν τα σλόγκαν τόσο του αυτοϊκανοποιημένου μικροαστισμού της δεκαετίας του 80 όσο και του ολοσχερώς αισθητικοποιημένου, τεχνητού κόσμου των στελεχών που τον διαδέχτηκε και αφού οι σχολές, μετά την επιτυχία του εκσυγχρονισμού, είχαν αδειάσει από τη γραφική πλέον παρουσία των "αυτόνομων".

Στα θλιβερά, τεχνικώς υπερεξοπλισμένα προαστιακά διαμερίσματα αλλά και στα νησάκια του Αιγαίου, θα συναντήσει κανείς γιατρούς, διευθυντές στη μέση εκπαίδευση, στελέχη των mass media που στη βιβλιοθήκη τους φιγουράρει ακόμα κάποιο τεύχος του "Πεζοδρομίου"· που τα ονόματα Βανεγκέμ ή Εξάρχεια τους προκαλούν ένα στεγνό χαμόγελο στα χείλη και τη νοσταλγική αναπόληση μιας για πάντα χαμένης νιότης. Τελευταία σημάδια για να διαπιστώσει κανείς όχι μόνο το μεγάλο αριθμό της νεολαίας που κάποτε είχε έρθει σ' επαφή με τις επαναστατικές ιδέες, αλλά κυρίως το τρόπο με τον οποίο είχε έρθει.

18

"Αποκαλούμε νέους όλους αυτούς που ανεξάρτητα από την ηλικία τους, δε συμμορφώνονται ακόμα με τους ρόλους τους, που αγωνίζονται να κατακτήσουν το πεδίο της δραστηριότητας που οι ίδιοι πραγματικά επιθυμούν, που προσπαθούν να κάνουν μια καριέρα δημιουργώντας μια κατάσταση κι ένα τύπο δουλειάς διαφορετικό απ' αυτόν που είχε προσχεδιαστεί γι' αυτούς... Κάθε μεταρρύθμιση πρέπει να ξεκινήσει από τα εκατομμύρια των ανήλικων που συλλογικά αποτελούν "την αρρώστια της κοινωνίας"... Αυτοί που αγαπούν τη θέση τους, είτε είναι προλετάριοι είτε καπιταλιστές, είναι παθητικοί, γιατί δε θέλουν να διακυβεύσουν τίποτα βγαίνοντας στο δρόμο. Έχουν περιουσίες και παιδιά να προστατεύσουν! Οι νέοι, αυτοί που δεν έχουν τίποτα να χάσουν, είναι η έφοδος, είναι η περιπέτεια. Ας πάψει η νεολαία να είναι ένα απλό εμπόρευμα για να γίνει ο καταναλωτής της ίδιας της της ορμής."

Όχι, αυτά δεν είναι τα λόγια ενός σημερινού διαφημιστή ή μιας καθηγήτριας πολιτιστικών σπουδών. Δεν είναι, μ' άλλα λόγια, κουβέντες ενός απόγονου του Μάη του 68. Είναι τα λόγια ενός εκ των πνευματικών πατέρων των παραπάνω επαγγελματιών. Ενός από αυτούς που -ίσως ακούσια- άνοιξαν το δρόμο στους νέους τύπους δουλειάς που δεν είχαν προσχεδιαστεί από το παλιό κόσμο του καπιταλισμού. Είναι τα λόγια του Isidore Isou, ηγέτη των Λεττριστών κι έρχονται από το μακρινό 1950. Τη δεκαετία που η κοινωνική και καταναλωτική κατηγορία "νεολαία" κατέκτησε τη πρώτη θέση των ενδιαφερόντων της καπιταλιστικής παραγωγής. Ενώ την εποχή πριν το πόλεμο η κύρια αγοραστική δύναμη ήταν οι άνω των είκοσι ετών και η κυρίαρχη βιομηχανία ψυχαγωγίας και κατανάλωσης γενικότερα ήταν κονφορμιστική στηρίζοντας τις παλιές οικογενειακές αξίες, μεταπολεμικά το τοπίο αλλάζει. Η επέκταση της δευτεροβάθμιας και ανώτερης εκπαίδευσης, η διεύρυνση του αριθμού των μαθητευόμενων εργατών, η εξασφάλιση της επιβίωσης λόγω της πλήρους απασχόλησης, του κράτους-πρόνοιας και της ανόδου των μισθών -ένα πρωτότυπο μέγγμα εξασφαλισμένης ανίας και καταναλωτικής δυνατότητας έκανε δυνατή την αποδέσμευση από την οικογένεια και την επεξεργασία ιδιαίτερων τρόπων επικοινωνίας της νεολαίας.

Ήταν η εποχή των teddy boys, των blousons noir, των halbstarken. Η εποχή του "δε θέλουμε να γίνουμε κι εμείς έτσι όπως είστε εσείς". Η εποχή που οι μεγαλουπόλεις της Δύσης πλημμύρισαν από νεανικές συμμορίες που "αναποδογύριζαν αυτοκίνητα, σπάγαν βιτρίνες, ορμούσαν σε κέντρα διασκέδασης, ξυλοκοπούσαν διαβάτες, επιτίθονταν στην αστυνομία και σ' οτιδήποτε τους θύμιζε εξουσία". Η εποχή επίσης του "στείλτε τις συμμορίες στα στρατόπεδα εργασίας!", όταν η ηθική πλειοψηφία των δυτικών κοινωνιών δεν ήθελε ν' ανοίξει τ' αυτιά της στους υπολογισμούς ενός διαφημιστή σαν τον εγγλέζο Mark Abrams που με ψυχραιμία τους υπενθύμιζε ότι δε περιφρονεί κανείς έτσι εύκολα μια teenager πελατεία που μπορεί να συνεισφέρει στην αγορά ένα ποσό της τάξης των 900 εκατομμυρίων λιρών το χρόνο. Όταν η αισθητική της teenager αγοράς -αισθητική καθοριζόμενη τόσο στη Βρετανία όσο και στις ΗΠΑ από τα γούστα της νεολαίας της, μαύρης κυρίως, εργατικής τάξης- πέρασε στους γόνους των μικροαστών, το φρικάρισμα των γονιών έγινε μαζική υστερία. Δεν άργησαν βέβαια να καταλάβουν ότι οι νεαροί beats είχαν κατά βάθος καλούς σκοπούς.

19

Αν και πολλοί από τους ιδεολόγους της αντικουλτούρας ήταν λούμπεν άτομα, όπως οι Diggers, που επιδίωκαν την άμεση πρακτική ικανοποίηση των αναγκών και επιθυμιών μιας ζωής που βιώνεται στο περιθώριο, το κίνημα έκφρασε σε μεγάλο βαθμό την επιθυμία μιας μεσοαστικής -τότε φοιτητικής- νεολαίας ν' απελευθερωθεί κοινωνικά και πολιτιστικά. Είναι η απάντηση στη τυποποιημένη μαζική κουλτούρα της μεταπολεμικής εποχής, στη ζωή που για τον Αντόρνο (και γι' αυτούς) "είναι μια συνεχής τελετουργία μύησης, ...[όπου] ο καθένας οφείλει να συμπεριφέρεται σύμφωνα με το "επίπεδό" του, που έχει καθοριστεί και χαρακτηριστεί εκ των προτέρων, και να διαλέγει τη κατηγορία των μαζικών προϊόντων που έχει γίνει για το τύπο του". Η αντικουλτούρα θέλει να δημιουργήσει το δικό της τύπο προϊόντων και τις δικές της "εναλλακτικές" αξίες. Από την απαξία της εργασίας και την άρνηση όλων των κατεστημένων θεσμών οδηγείται στη λατρεία τηςσχόλης και τη δημιουργία αντιθεσμών, σε μια πραγματική πολιτιστική επανάσταση. Αυτή η κεντρική τάση της αντικουλτούρας, που από τις απαρχές της ήταν μια συμπληρωματική εντέλει κουλτούρα στη κυρίαρχη και ένας κόσμος που μπορούσε να συμβιώνει με το κυρίαρχο χωρίς να προϋποθέτει την καταστροφή του τελευταίου, ώθησε το καπιταλισμό σε μια εκπληκτική ανανέωση. Η νεολαία της αμφισβήτησης χρησίμευσε σα διαφημιστικός μύθος που έκφρασε καλύτερα απ' οτιδήποτε άλλο το "προοδευτικό" χαρακτήρα και το δυναμισμό του καπιταλισμού. Μέσα από την αντικουλτούρα η κατανάλωση θ' αποκτήσει μια "πνευματικότητα", μια αισθητική εκλέπτυνση που αρχές της δεκαετίας του 60 έρχεται σαν ανέλπιστη λύση: η παραγωγή νέων εμπορευμάτων, η αποικιοποίηση κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας από το εμπόρευμα εμποδιζόταν από τους αρχαϊσμούς της πουριτανικής οικογένειας και του τοπικισμού. Η αντικουλτούρα κατέστρεψε την ακαμψία των κλειστών παραδοσιακών κοινωνικών σχέσεων που αν και είχαν ήδη αρχίσει να χάνουν την αίγλη τους, εμπόδιζαν ακόμη με σωρεία ηθικών περιορισμών κάθε ροπή προς το νεωτερισμό. Η απελευθέρωση του εαυτού από το βάλτο της παράδοσης αποτέλεσε προϋπόθεση sine qua non του περάσματος στην εποχή της πραγματικής κυριαρχίας του κεφαλαίου.

Η τραγική ειρωνεία είναι ότι οι ριζοσπαστικές τάσεις της αντικουλτούρας επιζητήσαν την επιστροφή της ποίησης στη ζωή και τη σύσταση μιας "αυθεντικής κοινότητας", σύμφωνα με τα λεγόμενα τους. Όμως η ανικανότητα να συγκροτήσουν τη συνοχή της κριτικής τους και τη πρακτική οργάνωση αυτής της συνοχής έχει την εξήγηση της: οι "εναλλακτικοί" αρνήθηκαν το αφηρημένο μόνο και μόνο για να πανηγυρίσουν το εφήμερο και αποσπασματικό. Οτιδήποτε παράδοξο, αντικονφορμιστικό, οτιδήποτε αντί εν γένει κληροδότησε το παρελθόν, έγινε, μέσω της εκτροπής του και της αξιοποίησής του ως πρώτης ύλης για τις "καλές δονήσεις" της αντικουλτούρας, μέρος του ιδεολογικού σουπερμάρκετ που εμπλούτισε τη συμβολιστική φτώχεια μιας εποχής που περιοριζόταν στη μαζική παραγωγή και κατανάλωση ψυγείων, απορρυπαντικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων για όλη την οικογένεια. Η νεκρανάσταση της τέχνης και της θρησκείας (Ζεν, μυστικισμός, κλπ.), η λατρεία του speed και της διαρκούς μεταλλαγής (ναρκωτικά) φρόντισαν ώστε οι διάφορες μορφές της αντικουλτούρας να περιοριστούν αρχικά σ' ένα στυλ της άρνησης, πράγμα που διευκόλυνε τη κατοπινή μετεξέλιξή της σε νέου στυλ "ελεύθερη" επιχείρηση.

20

Ο ιδεολογικός συγκρητισμός της αντικουλτούρας είναι αποτυπωμένος στον underground τύπο. Επικεντρωμένος στη βασική θεματική του γεωγραφικά και χρονικά "αλλού", ο underground τύπος ήταν, όπως το έλεγε το γνωστότερο έντυπο του είδους στην Ελλάδα, το "Ιδεοδρόμιο", ένα "Απ' Όλα Δι' Όλους": χρυσά ηλιοτρόπια που ρεμβάζουν στις ακρογιαλιές, ουτοπιούχα χημικά οχήματα για το υπερπέραν, γράμματα από το Κατμαντού, αντάρτες γκεβαριστές, ινδικά αρώματα, ρομαντικοποίηση της τρέλλας, μάγισσες φεμινίστριες, ζωή υψηλής ενέργειας, τσαμπουκάδες μαύροι πάνθηρες, ψυχεδελικό χρήμα, εικονιστετρόπια τεχνικολόρ όνειρα, οργανωτές κοινοβίων, γκρούπς, βιετκόγκ, ζωδιακοί κύκλοι, απελευθερωτικές εκχυμώσεις, ψυχοτρονικοί πόλεμοι... ή, όπως θα' λεγε ο Chris Shutes, χίλιοι κι ένας τρόποι για ν' αποφύγεις ν' αντιμετωπίσεις το γεγονός ότι είσαι ή θα γίνεις ένας μισθωτός ή στη "καλύτερη" περίπτωση ένας μικροαστός. Πράγματι, ένα μόνο ζήτημα έλαμπε δια της απουσίας του απ' αυτό το θαυμαστό νέο κόσμο που εξακολουθεί να εκτίθεται στην αγορά με τίτλους όπως virtual reality, MTV, KLIK, MAX, O1 και άλλα κακόχηα: η συγκεκριμένη κριτική του κόσμου της εργασίας.

21

Για την αισθητικοποίηση της καθημερινής ζωής και το γαλήνεμα των αντιθέσεών της, η αντικουλτούρα στηρίχθηκε στην επαναφομοίωση όλων των αντι-καλλιτεχνικών πρωτοποριών του 20ου αιώνα. Οι ντανταϊστές αντιμετωπίστηκαν σαν ένα τσούρμο τρελλιάρηδων φαρσέρ και σαν ανανεωτές των γραφικών τεχνών, ενώ οι καταστασιακοί έγιναν γνωστοί, έξω από τους αναρχο-σιτού κύκλους, κυρίως σαν θεωρητικοί της εκτροπής-οικειοποίησης, αγαπημένου παιχνιδιού της γενιάς της αμφισβήτησης. Έτσι όχι μόνο η τέχνη της αστικής περιόδου αλλά και η άρνησή της έγιναν καρικατούρα του εαυτού τους.

Αλλά η αντικουλτούρα δε θα μπορούσε να εξελιχθεί σε κυρίαρχη κουλτούρα, σε κινητήρια δύναμη της οικονομικής ανάπτυξης κατά το δεύτερο ήμισυ του αιώνα, παίζοντας ένα ρόλο ανάλογο μ' αυτόν του αυτοκινήτου στο πρώτο ήμισυ του, αν δε κατάφερνε να εκφραστεί μ' ένα μέσο που θα συνένωνε όλες τις επιθυμίες και αξίες της νέας εποχής: ρήξη με το παλιό κόσμο, πειραματισμός των αισθήσεων, διαφυγή από τη πραγματικότητα· ένα μέσο που θα έφερνε σ' επαφή το εφηβικό ανικανοποίητο με τη σύγχρονη τεχνολογία. Το μέσο αυτό ήταν η ροκ μουσική. Η κοινή αγάπη του "εναλλακτικού" νεομαγαζάτορα, του περιθωριακού μισθωτού και του στελέχους.

Χάρη στη ροκ ιδεολογία η γενιά μας ταύτισε την επανάσταση με τα πολιτιστικά εμπορεύματα και είδε τον εαυτό της να υποβιβάζεται σταδιακά σε συλλέκτη δίσκων και καταναλωτή όλων των βιομηχανικών αξεσουάρ της ροκ: στερεοφωνικά, μουσικά περιοδικά, αφίσσες, "εναλλακτικοί" ραδιοφωνικοί σταθμοί, μουσικά όργανα, κομπιούτερς, κλπ, κλπ. Γενιά προχωρημένων καταναλωτών ωθήσαμε έμπρακτα την ανάπτυξη της τεχνολογικής βάσης του σύγχρονου καπιταλισμού σ' ένα ποιοτικό και ποσοτικό άλμα που οι μικροαστοί γονείς μας αδυνατούσαν έστω και να το ονειρευτούν.

Ο ροκ σταρ, πρότυπο επαγγελματικής αποκατάστασης και επιτυχούς αυτοαξιοποίησης, είναι ο επιφανής χαμάλης του στυλ, ο μεσάζων ανάμεσα στη συμβολική αναπαράσταση του βιώματος που προωθεί η αντικουλτούρα και τη πεζή πραγματικότητα του μνημένου καταναλωτή. Απ' αυτό το παιχνίδι δε ξέφυγαν ούτε οι νεανικές εργατικές υποκουλτούρες σαν το πανκ-ροκ. (Αναφερόμαστε φυσικά στη Μεγ. Βρετανία, γιατί σε Ευρώπη και Αμερική το πανκ ήταν μια ακόμη μεσοαστική υποκουλτούρα.) Αν και στις καλύτερες στιγμές του έφτασε ως την άρνηση των κυρίαρχων σχέσεων παραγωγής της μουσικής, πρέπει ν' αναγνωρίσουμε ότι βασικός στόχος του πανκ ήταν η επανασυμφιλίωση καλλιτέχνη-κοινού. Κάτι τέτοια κινήματα θα συνεχίζουν να εμφανίζονται σ' εποχές όπου διαταράσσεται η συνοχή της ροκ μυθολογίας και ο ροκ σταρ (επίδοξος ή ήδη καταξιωμένος, δεν έχει σημασία) αποκαλύπτεται σαν αυτό που πραγματικά είναι.

22

Αν το ροκ, σαν κοινωνική σχέση, είναι ένας από τους μεγαλύτερους στυλοβάτες του ιδιωτικού καπιταλισμού -έχει ελάχιστα ερευνηθεί η συμβολή του στην υποβάθμιση της κρατικο-καπιταλιστικής ιδεολογίας στη συνείδηση της ανατολικο-ευρωπαϊκής νεολαίας- εξίσου αποφασιστική ήταν η συμβολή των hip ταξιδευτών στη διάδοση των εμπορευματικών σχέσεων σε περιοχές που ήταν ακόμη ανεξερεύνητες από το κεφάλαιο.

Αρχικά, η on the road ζωή των beats αντιμετωπίστηκε από έξυπνους ανθρώπους, όπως ο Πωλ Γκούντμαν, σαν "αξιοθρήνητη κενότητα". Το ταξίδι είναι για τον beat ένας αυτοσκοπός που τυποποιείται ολοένα και περισσότερο από τη στιγμή που αυτός δεν έχει τίποτα να εξερευνήσει γιατί απλούστατα δεν έχει τίποτα να δημιουργήσει. Αυτή η παθητική στάση δε κράτησε πολύ. "Μπροστά πηγαίνουν τα φρικιά και πίσω οι εργολάβοι", παρατήρησαν κάποιοι εύστοχα για την κατάσταση στην επαρχιακή Ελλάδα της δεκαετίας του 80. Εέχασαν μόνο να συμπληρώσουν ότι πίσω από τους δεύτερους ακολουθούσαν, εκτός από τους ξενοδόχους, πάλι τα φρικιά, αυτή τη φορά ως μαγαζάτορες και ιδιοκτήτες κάμπινγκ. Γιατί να καταναλώνουν απλώς μπύρες και χάμπουργκερ σα τουρίστες όταν μπορούν να τα πουλήσουν σ' όσους πλημμύρισαν τους τόπους που πρώτοι αυτοί ανακάλυψαν; Μια γενιά που αρνήθηκε το τουρισμό-πακέτο ανακάλυψε μετά χαράς και από άλλη διαδρομή -πιο cool- τις ίδιες αθάνατες αξίες των γέρων της.

23

Οι δύο κεντρικές φιγούρες του νεανικού κόσμου της αμφισβήτησης στην Ελλάδα ήταν τα φρικιά και οι αναρχικοί. Στην αρχική μάλιστα φάση της διάδοσης και αναδημιουργίας της αντικουλτούρας τη δεκαετία του 70, ήταν δύσκολο να πεις ποιος είναι ποιος.(3)

Χρησιμοποιήσαμε τη λέξη "αναδημιουργία" εσκεμμένα μια και η ελληνική εκδοχή της αντικουλτούρας κάθε άλλο παρά φτηνή απομίμηση της αμερικάνικης ήταν. Η συλλογική στάση των freak εργατών π.χ., είναι σίγουρα ένα από τα πιο πρόσφατα επεισόδια μιας μακράς λαϊκής παράδοσης κοινωνικής ανταρσίας και ανυποταξίας. Η παράδοση αυτή ήταν μέχρι πρόσφατα ζωντανή στη μνήμη του προλεταριάτου. Ο ρεμπέτης του μεσοπολέμου θεωρήθηκε από τον freak εργάτη ως ένας αδέσμευτος πρόγονος, ένας ένδοξος σύντροφος στην εθελούσια φτώχεια, την άρνηση της εργασίας και το κυνήγι της γκόμενας (ή του γκόμενου, στη περίπτωση των freak εργατριών. Είναι προφανές ότι χρησιμοποιούμε το αρσενικό γένος χάριν της ενότητας του ύφους). Ο μικροαστικής προέλευσης freak επίσης είδε στο ρεμπέτη ένα άτομο απαλλαγμένο από οικογενειακές δεσμεύσεις, έναν αλήτη -φανταστικό εχθρό της οικογένειάς του, ένα μεταφυσικό σύμμαχο. Ή από την άλλη μεριά, είναι μήπως λιγότερο ορατή η αναφορά της αμφισβήτησης στην ελληνική ρομαντική ποίηση; Το μαζικό φαινόμενο του "καρυστακισμού" για το οποίο μιλάνε οι φιλόλογοι τη δεκαετία του 70 δεν είναι ένα μάλλον κοινωνικό παρά λογοτεχνικό κίνημα; Αν τέτοιοι συνειρμοί ξαφνιάζουν σήμερα, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι αλλαγές στη δεκαετία του 80, η πλήρης ενσωμάτωση της αντικουλτούρας, η είσοδος εντέλει των ρέμπελων του 70 στη παραγωγή μέσω νέων και παλαιών επαγγελματιών αποδυνάμωσαν την αξία χρήσης/αξία αναπαράστασης του ρεμπέτη και του Καρυωτάκη. Τα νέα παραγωγικά και καταναλωτικά ήθη δε χρειάζονται πια παρωχημένες φιγούρες σαν κι αυτές.

Μέσα σε τέτοιες συνθήκες προϊούσας ενσωμάτωσης -όπου όσοι δεν αυτοκτονούσαν με τη πρέζα άρχιζαν να σπρώχνουν το καρότσι του μωρού- έλαβε χώρα η μεγάλης σημασίας σύγκρουση απολίτικων και πολιτικοποιημένων φρικιών (ή αναρχικών, με μια άλλη ορολογία) στις αρχές της δεκαετίας του 80. Η "Κίνηση για τη συγκρότηση Αναρχικής Συνομοσπονδίας" έφτασε στο σημείο να χαρακτηρίσει τους πρώτους σαν "ένα από τα πιο σάπια και αξιοκαταφρόνητα υποπροϊόντα αυτής της φάσης ανάπτυξης του κεφαλαίου στην Ελλάδα", σαν αποβλακωμένους ελιτιστές και ναρκισσιστές που "δημόσια δήλωναν την περιφρόνησή τους προς τους εργαζόμενους τους οποίους δεν θεωρούσαν καταναγκαστικά μισθωτούς

(3) Βλ. τη διακήρυξη-ντοκουμέντο του αναρχο-freak κινήματος που κυκλοφόρησε στη Νομική το Σεπτέμβριο του 74 από ομάδα "φοιτητών" (στο "Πεζοδρόμιο" νο.5): "Φυλάξτε τον οργανισμό σας για τους αγρούς, οι αίθουσες της σύγχρονης πολεοδομίας είναι πληκτικές. Να ξηλώσουμε το μπετόν. Κάτω από τα πεζοδρόμια είναι η αμμουδιά...FREAK OUT!"

αλλά ηλίθιους σκλάβους". Τα απολίτικα φρικιά, με τη σειρά τους, κατηγορήσαν τους αναρχικούς σαν γραφειοκράτες πολιτικάντηδες που είτε αγνοούσαν είτε υποβίβαζαν τη σημασία του προβλήματος των προσωπικών σχέσεων μέσω της αναρχο-συμβουλευτικής ιδεολογίας τους. Σ' αυτές τις κριτικές, που είχαν κοινό γνώρισμα τη μερικότητα, οδηγήθηκαν και οι δύο πλευρές από την ανεπαρκή συνειδητοποίηση της ίδιας τους της θέσης και της ιστορίας τους μέσα στη κοινωνία. Αφ' ενός μεν οι αναρχικοί μη μπορώντας, παρά τις διακηρύξεις τους, να κάνουν τη κριτική της μισθωτής εργασίας -και μάλιστα της δικής τους- επίκεντρο της θεωρητικο-πρακτικής τους δραστηριότητας, ιδεολογικοποίησαν μέσα από αφηρημένα βολонταριστικά και οργανωτικά σχήματα τους αγώνες τους υποβαθμίζοντάς τους σε αντικρατικούς μάλλον παρά κοινωνικούς αγώνες. Αφ' ετέρου δε τα φρικιά αναζήτησαν ματαιώς τη προσωπική σχέση εκεί που αυτή απουσίαζε εδώ και πολύ καιρό -και μάλιστα εν μέρει χάρη σ' αυτούς τους ίδιους: στην οικογένεια, στη φιλία, στον έρωτα και στη...δουλειά! Και ω του θαύματος! Να το σημείο στ' οποίο οι δύο πρώην άσπονδοι εχθροί ξανασυναντήθηκαν αγκαλιασμένοι μ' όλους αυτούς που μέχρι πρότινος έφτυναν. Οι αναρχικοί, μετά από μερικά χρόνια περιθωριοποίησης και άκαρπου συμμορίτικου τσαμπουκά και τα φρικιά, μετά από μερικά χρόνια αδιέξοδου υπαρξιακού ψυχομπουκώματος, ανακάλυψαν από κοινού το νόημα της ύπαρξης: κι αν δεν μπορείς να κάμεις τη ζωή σου όπως τη θέλεις, τούτο προσπάθησε τουλάχιστον όσο μπορείς, να πιάσεις κάνα φράγκο.(4)

24

Ο κατακερματισμός των επιχειρήσεων μετά το 80, η ανάπτυξη του τουρισμού και της παραοικονομίας (ή κρυφής οικονομίας, όπως είναι μια από τις δεκάδες άλλες ονομασίες της) εκτινάσσουν τον αριθμό των αυτοαπασχολούμενων (μικροεπιχειρηματιών) στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού (εκτός της γεωργίας) στο εκπληκτικό ποσοστό του 33%, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία του 1988. Ο τύπος εργασιακής σχέσης, που αυτή η μορφή οικονομίας προωθεί, είναι αυτός της μαύρης εργασίας, που δίνει οικονομική "διέξοδο" στη νεολαία της εξέγερσης, στο περιθωριακό εργάτη, που αρνείται τη ρουτίνα του εργοστασίου και του γραφείου, για ν' ανακαλύψει στην εποχιακή εργασία την υλική βάση της "ελευθερίας" του. Κάνοντας την ανάγκη αρετή, οι περιθωριακοί εργάτες και εργάτριες, βλέπουν στις μονίμως προσωρινές δουλειές τους μια δυνατότητα αποδέσμευσης του προσώπου τους απ' αυτές. Είναι "πιο κοντά στον εαυτό τους", γιατί οι προσωρινοί οικοδόμοι, οργανοπαίκτες, υπάλληλοι φάσφουντάδικων, βενζινάδικων, βιβλιοπωλείων, μπέιμπι σίττερς, χειριστές κομπιούτερ, δάσκαλοι ιδιαίτερων μαθημάτων, καθαριστές, σερβιτόροι, κλπ. δεν είναι οικοδόμοι, υπάλληλοι, σερβιτόροι, κλπ., "κάνουν" τους οικοδόμους, υπάλληλους, σερβιτόρους, άρα διαφέρουν -υποτίθεται- από τη μάζα των εργαζόμενων. Χάρη στο πνεύμα της αντικουλτούρας που υπερεκτιμά τη σημασία του ελεύθερου χρόνου και των "προσωπικών σχέσεων", τέτοιες αποβλακωτικές εργασίες που σου στερούν κάθε δυνατότητα συλλογικής έκφρασης και διεκδίκησης περιβάλλονται με αισθήματα ευφορίας -ή τουλάχιστον αυτό προσποιείται ο περιθωριακός μέχρι να τον πάρουν τα χρόνια και να καταφέρει να χώσει το κεφάλι του κάτω από μια μόνιμη θέση. Οι περιθωριακοί εργάτες και εργάτριες δεν αρκούνται μόνο στο να κρύψουν από τα ίδια τους τα μάτια την πραγματικότητα της ζωής τους -τη προλεταριακή μιζέρια- καταφέρονται επιπλέον ενάντια στους "μικροαστικοποιημένους εργάτες" και νομίζουν ότι λένε κάτι πρωτότυπο όταν αρνούνται τους γραφειοκράτες συνδικαλιστές. Αναμφίβολα το εργατικό κίνημα ήταν ρεφορμιστικό, όμως ποιος δε μπορεί να δει ότι κι αυτός ο πενιχρός μισθός ή τα επιδόματα ανεργίας που εισπράττουμε σαν αποζημίωση για τη καθημερινή αλλοτρίωση είναι αποτέλεσμα δεκαετιών συνδικαλιστικής δράσης; Και ότι αντίθετα ήταν η δική μας ανικανότητα να υπερβούμε το παλιό ρεφορμιστικό εργατικό κίνημα, διατηρώντας ταυτόχρονα οτιδήποτε θετικό αυτό κατάφερε και εμβαθύνοντας την αρχική μας άρνηση της εργασίας, που συνέβαλε στο ν' ανοίξει ο δρόμος στα ευέλικτα ωράρια, τους νέους εφεδρικούς εργατικούς στρατούς και τα νέα προγράμματα λιτότητας; Ο περιθωριακός εργάτης δεν απέφυγε ούτε καν τη ρουτίνα που τόσο απεχθανόταν, έγινε απλώς ο τελευταίος διαλογής πειθήνιος εργάτης που τόσο θαυμάζουν τ' αφεντικά.

(4) Προς αποφυγήν παρεξηγήσεων: οι γενικεύσεις είναι απαραίτητες για τη καταγραφή μιας συλλογικής πρακτικής. Αυτό δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι οι πάντες ακολούθησαν αυτό το δρόμο. Υπάρχουν, φυσικά, κάποιοι -λίγοι μάλλον- που μέσα στο σημερινό βαλencia δεν προσποιούνται ότι ποτέ δεν αμφισβήτησαν τίποτα στο παρελθόν της λαγνοβοούσας νεότητας τους.

Και τ' αφεντικά που αυτός με τη σειρά του θαυμάζει περισσότερο -γιατί "είναι cool", γιατί "θέλουν απλώς να βγάλουν κάποια φράγκα χωρίς να εκμεταλλεύονται κανέναν"- είναι η νέα μικροαστική τάξη που ξεπήδησε από την αντικουλτούρα. Νεοβιοτέχνες που ασχολούνται με την κοσμηματοποιία ή την αγγειοπλαστική, νεοέμποροι-ιδιοκτήτες εναλλακτικών βιβλιοπωλείων ή καταστημάτων υγιεινών τροφών και κυρίως ιδιοκτήτες μπαρς (επένδυση στη κλασική ιδεολογία "ο έλληνας είναι γλεντζές"). Στο χώρο της κουλτούρας, νεοδημοσιογράφοι-εκδότες του "εναλλακτικού" τύπου, παραγωγοί μουσικών εκπομπών για το ραδιόφωνο και τη τηλεόραση, μουσικοί ροκ συγκροτημάτων. Αν κρίνει κανείς μόνο από το τυποποιημένο, εδώ και μια εικοσαετία, όνειρο των νεαρών περιθωριακών εργατριών να δουλέψουν σαν μπαργούμεν και τον γλοιώδη τρόπο με τον οποίο οι πελάτες των μπαρς αντιμετωπίζουν τους ομοϊδεάτες τους ιδιοκτήτες, αρκεί για να καταλάβει τον τεράστιας σημασίας ρόλο της αντικουλτούρας στη καταξίωση της μισθωτής εργασίας και των αφεντικών στη συνείδηση των νέων προλετάρειων. Πρέπει όμως να υπογραμμιστεί ότι αντίθετα με τις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη, στην Ελλάδα δε δημιουργείται μια τόσο ευρεία γκάμα νέων μικροαστικών επαγγελματιών υπό την επίδραση της αντικουλτούρας (που να περιλαμβάνει π.χ. νεοαγρότες, "εναλλακτικά" σχολεία, ψυχοθεραπευτικά ινστιτούτα, κοινοτικές επιχειρήσεις, συνεργατικές, κλπ). Ακόμη λιγότερο διαδεδομένη υπήρξε η αρχική και σύντομη διάρκειας κοινοβιακή/κολλεκτιβίστικη φάση της αντικουλτούρας, απ' όπου άλλωστε προήλθαν οι νεοεπιχειρήσεις. Κι αυτό γιατί στη πατροπαράδοτα μικροαστική Ελλάδα υπήρχαν πολλές ευκαιρίες για κοινωνική επανένταξη στα παραδοσιακά μικροαστικά επαγγέλματα: τις οικογενειακές επιχειρήσεις και την ανάληψη εργολαβιών χάρη στη διεύρυνση των κατασκευών και του τριτογενούς τομέα. Μεγάλη επίσης μερίδα της κάποτε εξεγερμένης νεολαίας απορροφήθηκε μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 80 στο δημόσιο τομέα (εκπαίδευση, τράπεζες, δήμοι, κλπ.), χωρίς "φυσικά" οι παλιοί υπάλληλοι ν' αντιληφθούν έστω και στο ελάχιστο ότι οι νεοφερμένοι ζητούν τίποτα περισσότερο από ένα μεροκάματο, κι αυτό μάλιστα ουρανόσταλο!

25

Ένας άλλος τρόπος για ν' απαντήσει κανείς στο ερώτημα τι απέγινε η εξεγερμένη νεολαία είναι να στρέψει τη κριτική του έρευνα προς το πιο μοντέρνο προϊόν της αντικουλτούρας και της εμπορευματικής οικονομίας: το στέλεχος. Σαν δημιουργήμα της οργάνωσης της μισθωτής εργασίας την εποχή της μέγιστης συγκεντρωποίησης του κεφαλαίου στη Δύση, το στέλεχος είναι η μεταμόρφωση της παραδοσιακής μικροαστικής τάξης των ανεξάρτητων παραγωγών που έχασαν τον έλεγχο των μέσων της εργασίας τους. Η οικονομική τους λειτουργία -χρησιμοποιούμε εδώ τον κλασικό ορισμό που έδωσαν οι καταστασιακοί- συνδέεται με τον τριτογενή τομέα και όπως ιδιαιτέρως με τον καθαυτό θεαματικό κλάδο της πώλησης, της συντήρησης και της εξύμνησης των εμπορευμάτων, συνυπολογίζοντας σ' αυτά και την ίδια την εργασία-εμπόρευμα. Ο Πωλ Γκούντμαν είχε δείξει, ήδη από τη δεκαετία του 50, τη στενή ιδεολογική συγγένεια του νεαρού στελέχους και του hipster, του ανθρώπου της αντικουλτούρας. Αυτή έγκειται στον ανταγωνιστικό ατομικισμό και κυρίως στην ανυπαρξία πραγματικής δραστηριότητας, στη ζωή νοούμενη σαν παιγνίδι ρόλων. Η κυνική, cool στάση του hipster (του περιθωριακού εργάτη) και η εκτέλεση τυπικών παραστάσεων κατά τη διάρκεια των περιστασιακών εργασιών του, είναι ενδημικές στον κόσμο της σύγχρονης επιχείρησης. Σαν τον hipster, το στέλεχος θέλει να περνιέται γι' ανεξάρτητος. Ξέρει το σκορ, είναι πάνω από το παιχνίδι. Τ' αφεντικά του δεν ξέρουν τις προθέσεις του. Αυτός τους χρησιμοποιεί, όχι αυτοί αυτόν. Η διαφορά είναι, όπως σωστά παρατηρεί ο Γκούντμαν, ότι το στέλεχος ανήκει πράγματι στην επιχείρηση, έχει status, ίσως και καλό μισθό και πρέπει να τα προστατέψει. Δεν μπορεί να διαθέτει τη ψευδαίσθηση της αλλαγής σαν τον hipster, γι' αυτό είναι υποχρεωμένος διαρκώς ν' αλλάζει ψευδαισθήσεις. Η πολιτιστική πολυμορφία της αντικουλτούρας του πάει γάντι. Γι' αυτό έχρισε τον εαυτό του οπαδό του Μάη του 68 και του αμερικάνικου movement -πολλοί μάλιστα έμαθαν αρκετά κόλπα σαν μέλη αριστεριστικών κι αντιεξουσιαστικών ομάδων, τη περίοδο της φοιτητικής τρελλίτσας τους. Για να ικανοποιήσει τις καταναλωτικές του επιθυμίες και να εμπλουτίσει τις μίζες των αφεντικών του προώθησε την αντικουλτούρα στο επίκεντρο της σύγχρονης μαζικής κουλτούρας. Ο περιθωριακός εργάτης δουλεύει στα "εναλλακτικά" μαγαζιά για να ικανοποιήσει τις ανάγκες αυτού του σύγχρονου αγοραστή. Και το hip στέλεχος με τη σειρά του, μέσω των περιοδικών εικόνων του στύλ, επανατροφοδοτεί τις φαντασιώσεις αυτών που τον τροφοδότησαν, γινόμενο μάλιστα αντικείμενο μίμησης για τη rave/σκυλόποπ νεολαία που η διασκέδασή της και τα επαγγελματικά της πρότυπα έχουν υπαχθεί

πλέον στη δικαιοδοσία του.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν φαινόμενα σαν τη Silicon Valley ή τα είκοσι εκατομμύρια αναγνώστών του "εναλλακτικού" τύπου στις ΗΠΑ. Μόνο η εισβολή των mass media στα τέλη της δεκαετίας του 80 ευνόησε τη ραγδαία ανάπτυξη του στρώματος των στελεχών: διαφημιστές, designers και πάνω απ' όλα νεοδημοσιογράφοι. "Αυτοί οι ευάρεσκοι φαφλατάδες του άχρηστου", έλεγε ο Βανεγκέμ αναφερόμενος στα περιττώματα της νέας δημοσιογραφίας, "κατατάσσονται σήμερα σαν καταρτισμένοι εργαζόμενοι στα εργοστάσια της γλώσσας, όπου οι λέξεις που έχουν σουξέ τους πληρώνουν με μάρκες κύρους, με νόμισμα αφεντικού. Και όσο περισσότερο εμπλουτίζεται η γλώσσα που έχει γεμίσει από μια σημαντική ποσότητα μηδαμινότητας, τόσο καλύτερα πληρώνει η εξουσία". Ο εμπλουτισμός της γλώσσας με την επεξεργασία δεκάδων jargon ανταποκρίνεται στον εμπλουτισμό της κοινωνικής ζωής με δεκάδες καινούργιους ρόλους που πρέπει να παιχτούν. (4) Ο νεοδημοσιογράφος και ο διαφημιστής δεν πουλάνε πλέον απλά εμπορεύματα αλλά εγχειρίδια savoir-vivre. Πρέπει ο καθένας να ξέρει πως να "μιλήσει" (δηλ. να μείνει μουγγός) τόσο στη δουλειά του όσο και στο ακόμη χειρότερο παρεπόμενό της, τη διασκέδαση.

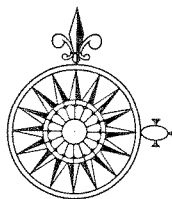
Ας έχει κανείς υπ' όψιν του ότι εδώ μιλάμε πάντα για μικρο-μεσαία στελέχη που είναι πολύ πιθανό, αντί να καταλήξουν στις ανώτερες θέσεις που ονειρεύονται, να βρεθούν στο δρόμο αφού πρώτα τους στίψουν σα λεμονόκουπες. Ή να υποχρεωθούν από την εταιρεία να έχουν μ' αυτήν μια σχέση αυτοαπασχολούμενου ή ανασφάλιστου μισθωτού.

26

Έχοντας αποδεχτεί τη λογική του εμπορεύματος και έχοντας συμβάλλει πρακτικά στην υπονόμευση της ανθρώπινης κοινότητας είναι φυσικό όλοι σχεδόν οι οπαδοί της αντικουλτούρας και των αντιεξουσιαστικών ιδεών, τόσο στη "καθαρή" όσο και στην επαναφομοιωμένη τους -επειδή το επιζητούσαν- μορφή, να στραφούν προς το αναγκαίο συμπλήρωμα της θρησκείας του κεφαλαίου, τη φαντασιακή κοινότητα της θρησκείας και του έθνους. Όσο μεγαλύτερος είναι ο κατακερματισμός της κοινωνικής ζωής, τόσο πιο έντονη η ανάγκη να πιστέψεις ότι ανήκεις κάπου. Εδώ είναι η ορθοδοξία και η ιδέα του ελληνισμού (γιατί όχι κι ο αρχαιοελληνικός παγανισμός!). Εκεί οι ανατολικές θρησκείες ή ποιός ξέρει τι άλλο. Όσο περισσότερο η κοινότητα απομακρύνεται από τη πραγματική ζωή και φαίνεται να χάνεται στα βάθη του μύθου, τόσο περισσότερος λόγος γίνεται γι' αυτήν μ' ένα μυθολογικό τρόπο. Όσο περισσότερο η ζωή γίνεται αβίωτη τόσο περισσότερο γεμίζει με υποκατάστατα ανύπαρκτης εμπειρίας.

27

Το όνειρο του παραιτημένου, οικογενειάρχη εργάτη να γίνει νοικοκυραίος -μια νοοτροπία που είδαμε πόσο καλά εκμεταλλεύτηκε το Κράτος για να διαλύσει την απεργία των εργαζομένων της ΕΑΣ το καλοκαίρι του 92- και το όνειρο του περιθωριακού εργάτη ν' ανοίξει ένα δικό του "άλλου τύπου" μαγαζί αποδεικνύουν ότι ο μικροαστισμός είναι μια ατομικιστική και μισοκακόμοιρη απάντηση στη μιζέρια της μισθωτής εργασίας. Ο μικροαστισμός στη μεταπολιτευτική Ελλάδα μπορεί να ειπωθεί σαν ένα θλιβερό υποκατάστατο της κοινωνικής επανάστασης.

TO BE CONTINUED

Γκαράνς - Λαβεναιρ

(4) Η ιστορία δεκάδων λέξεων των ειδικευμένων λεξιλογίων των στυλ μαρτυρά τη καταγωγή της σημερινής κυρίαρχης κουλτούρας από την αντικουλτούρα. Π.χ., η συνηθισμένη στη κυβερνο-χίπ κουλτούρα μας λέξη zap σήμαινε στην underground, acid σκηνή του 60 "εξαπολύω ισχυρές συναισθηματικές επιθέσεις στη ψυχή κάποιου", κάτι σαν το blow (some-one's) mind= απελευθερώνω κάποιον, μέσω σοκ, από τη συνηθισμένη του αντίληψη για το κόσμο. Το get zapped αλλάζοντας διαρκώς κανάλια στη τηλεόραση είναι υποτίθεται μια κατάσταση διέγερσης, τόνωσης των αισθήσεων που σε "ξεκολλάει", σ' "απελευθερώνει". Άλλες εποχές, άλλα ναρκωτικά -ίδια γλώσσα.